INFORMÁCIA V ROZHLASE

Viera SMOLÁKOVÁ

Abstrakt

Cieľom príspevku je pohľad na informáciu v rozhlase. Autorka si kladie za cieľ odpovedať na otázky: čo ovplyvňuje výber informácií, aké výrazové prostriedky rozhlas používa a napokon ako sprostredkované informácie kopírujú objektívnu realitu. Text zdôrazňuje potrebu flexibilnej štruktúry rozhlasového žánru krátkych správ.

Kľúčové slová

informácia – rozhlas – spravodajstvo – spravodajské hodnoty – výrazové prostriedky

Posilňovanie ambientného charakteru rozhlasu nás núti pozastaviť sa nad informáciou v textoch, ktoré rozhlas ponúka. Tento zámer predpokladá bližší pohľad na tú zložku komunikačnej situácie, ktorá je sprostredkovávaná expedientom (v našom prípade rozhlasom) a smeruje k recipientovi – poslucháčovi. V nasledujúcom texte sa pokúsime o načrtnutie spomínaného.

Sme sústavne kŕmení informáciami a skladujeme ich, aby sme ich použili na prežívanie a hodnotenie sveta, aby sme ich vymenili za iné a aby sme z toho vytvorili nové informácie (Flusser, 1996, s. 111). Akými informáciami nás kŕmi rozhlas? V akusticko-auditívnom priestore môžeme vymedziť technickú stránku ponúkaných informácií veľmi jednoznačne. Budú to všetky tie informácie, ktoré sa dajú zhmotniť zvukovým kódom. Rozhlas využíva na prenos informácie tieto prostriedky: ľudskú reč, hudbu, zvuky a ruchy.

Ľudská reč umožňuje presne pomenovať javy objektívnej reality a jej akustický signál pridáva jednotlivým jazykovým znakom „čosi“ navyše. Vychádzame pri tom z tézy, že „akustický signál ľudskej reči ako forma jazykového znaku, ako nositeľ sémantickej informácie, prečnieva cez rámec jazykového znaku“ (Sabol – Zimmermann, 1994, s. 7). Ľudský hlas teda zväčšuje sémantické pole jazykového znaku. Predstavme si tú istú výpoveď realizovanú písomne a ústne. V rozhlase nám informácie sprostredkúvajú hlasy, ktoré majú prívlastok mikrofonické, teda také, ktoré si aj po technickej úprave zachovávajú pôvodné kvality a sú subjektívne hodnotené ako príjemné.

Dôležité miesto medzi výrazovými prostriedkami využívanými v rozhlase patrí hudbe. Hudba v ustálených a ucelených formách plní primárne estetickú funkciu. Hudobné zameranie rádia patrí k jeho základným charakteristikám, je to vektor určujúci cieľovú skupinu. Snahou komerčných rádií je osloviť čo najpočetnejšie publikum a tento fakt sa premieta aj do profilu vysielanej hudby. Hovoríme o tzv. hlavnom – komerčnom prúde, ktorý je vysielaný – a teda aj počúvaný – najčastejšie. Rádiá hrajúce hity sa snažia napriek svojej nepopierateľnej podobnosti odlíšiť sa, a tak zaujať percipienta. Aj keď sa zdá, že diferencie jednotlivých komerčných vysielateľov sú minimálne, ostáva hudobná dramaturgia nosnou zložkou rozhlasu, ktorá determinuje jeho úspešnosť vyjadrenú v počte poslucháčov. Opozitom hlavného prúdu

je alternatívna hudba. Jej marginálne miesto v rozhlasovom vysielaní je spojené s úzkym záberom publika, ktoré oslovuje. V slovenskom komerčnom éteri boli pokusy o vysielanie alternatívnej či žánrovo špecifickej hudby skôr neúspešné. Početnosť publika, ktoré by bolo oslovované takouto hudbou, nebola dostatočná na prežitie komerčného rádia. Priestor pre vysielanie alternatívnej hudby sa nachádza vo verejnoprávnom rozhlase, ktorého úlohou je naplniť potreby jednotlivca. Pre náročného poslucháča je určený tretí a štvrtý okruh Slovenského rozhlasu – Rádio Devín a Rádio_FM. Tieto rozhlasové stanice sa odlišujú vekovým ohraničením cieľovej skupiny a z toho plynie aj vysielanie odlišného hudobného žánru. Obe však spája alternatívna hudba, ktorá má dominantné postavenie vo vysielacej štruktúre.

V rozhlase sa efektívne využívajú aj sekundárne funkcie hudby, a to vo forme hudobného predelu, spojenia, doplnenia a oddelenia. Ide o rozhlasové predely a rozhlasové zvučky, ktorých úlohou je v prvom rade posilnenie značky v povedomí percipienta. Z pohľadu poslucháča napĺňajú rozhlasové zvučky orientačnú funkciu (poslucháč vie, aký rozhlas počúva, zvučka mu pomáha pri hľadaní konkrétnej stanice) a delimitačnú funkciu (ohraničuje pieseň). Súčasne sa hudba využíva aj na parciálne účely: umocňuje význam slovnej informácie, vytvára primeranú atmosféru, dynamizuje prejav, dopĺňa slovnú informáciu či už po obsahovej, alebo formálnej stránke.

Zvuky a ruchy ako výrazové prostriedky sú využívané napríklad na dotvorenie atmosféry. Ich funkcia však nie je len dekoratívna. Často majú väčšiu výpovednú hodnotu ako slovo, v ich použití je skrytá charakteristická črta rozhlasom sprostredkovanej informácie – vizualizácia počutého.

Opísané výrazové prostriedky nám svojou kombináciou sprostredkúvajú rozhlasovú informáciu. Zastavme sa bližšie pri rozhlasovom spravodajstve. Spravodajstvo je podľa McQuaila základnou činnosťou definujúcou veľkú časť žurnalistickej práce a aj preto má v médiách osobitné postavenie (McQuail, 1999, s. 299 – 301). Rozhlasové spravodajstvo má v porovnaní s ostatnými tradičnými médiami výhodu pohotovosti. Primárna vlastnosť rozhlasu – zvukovosť – predznamenáva relatívne jednoduchú možnosť šírenia informácie. Rozhlas teda plní funkciu promptného sprostredkovateľa informácie. Tejto funkcii sa prispôsobil aj konkrétny rozhlasový žáner krátkych správ.

Záujem o vysielanie krátkeho spravodajstva podporuje technická dostupnosť rozhlasu. Jenča uvádza, že prenos hlasu „je možné realizovať odkiaľkoľvek a prijímať kdekoľvek“ (Jenča, 2004, s. 14). Tento argument si uvedomujú aj samotní vysielatelia, preto sa krátke správy vysielajú takmer vo všetkých rádiách. Ak je výskyt krátkeho spravodajstva vysoký, otázna ostáva diferencia jeho obsahu u jednotlivých vysielateľov. Čo môže byť obsahom správy? Hartley (1982) vo svojej všeobecnej typológii rozdelil správy podľa tém, ktoré zobrazujú. Za základné tematické typy správ považuje:

- politické udalosti,
- ekonomické udalosti,
- zahraničné udalosti,
- domáce udalosti,
- príležitostné udalosti,
- športové udalosti.

Takéto členenie sa udomácnilo aj v mediálnych organizáciách v podobe oddelení či redakcií. Ďalšie delenie správ ponúka Tuchmanová (1978), ktorá delí správy na *hard news* a *soft news*. Hard news sú udalosti, ktoré je nutné okamžite zaradiť do spravodajstva. V komparácii so soft news, ktorých predmetom je skôr každodenný život, môžeme povedať, že hard news sú dôležité udalosti a soft news udalosti zaujímavé. Posilňovanie emocionality v mediálnych obsahoch zabezpečuje stále väčší priestor pre soft news v spravodajských reláciách. Je dôležité dodať, že nielen výber tém rozdeľuje správy na soft a hard. Ohľad sa berie aj na samotné spracovanie udalosti, to znamená, že rovnaká téma môže byť v jednom prípade spracovaná ako hard a v inom ako soft. Dôležitým činiteľom spracovania udalostí je samozrejme zameranie a profil konkrétneho média. Predpokladáme, že v komerčných rádiách sa stretneme so soft news častejšie ako vo verejnoprávnom rozhlase. Vyplýva to zo spôsobov zobrazovania objektívnej reality, ktoré sú charakteristické pre každého vysielateľa. Hovoríme o mediálnych rutinách, ktoré zabezpečujú istú predvídateľnosť v správaní konkrétnych médií. Podoba mediálnych rutín pri výbere udalostí pramení z troch základných tlakov smerujúcich od:

1. publika,
2. mediálnej organizácie,
3. zdroja (Trampota, 2006, s. 44).

Cieľová skupina, pre ktorú rozhlas vysiela, má nepopierateľný vplyv na konečný mediálny produkt. Publikum očakáva naplnenie svojich potrieb, pokiaľ sa tak nestane, má možnosť vybrať si inú rozhlasovú stanicu. Preto je pre vysielateľa veľmi dôležité poznať svoje publikum, čo potrebuje a chce počuť. Typ mediálnej organizácie je rovnako určujúci faktor, ktorý sa premieta do výberu udalostí. V našom mediálnom prostredí je dôležitou dichotómia verejnoprávneho na jednej strane a komerčných vysielateľov na druhej. Keďže v komerčnom prostredí je dôležitá početnosť publika, zaznamenávame tu snahu osloviť a získať väčšinu poslucháčov. Správy teda nemusia mať a priori len informačnú hodnotu, ale musia byť atraktívne pre počúvajúce publikum. V tomto zmysle sa hovorí o infotainmente, v ktorom je zaujímavosť dôležitejšia než užitočnosť informácie (Hochelová, 2001, s. 82). A napokon je na mieste otázka, ktorú je nutné pri produkcii správ zodpovedať: aký informačný zdroj je k dispozícii. V slovenskom éteri sa pri produkcii krátkych správ najčastejšie využívajú agentúrne zdroje. Pokiaľ má rozhlas vlastnú spravodajskú sekciu, v ktorej je priestor aj pre redaktorov v teréne, môžu sa využiť pri tvorbe krátkych správ aj tieto zdroje.

Výber udalostí, ktoré dostanú priestor v krátkom rozhlasovom spravodajstve, je dynamickým procesom. Počas prípravy správ je tvorca konfrontovaný s viacerými novými informáciami, ktoré by mohli byť súčasťou konkrétneho spravodajského bloku. Zároveň si je autor vedomý formálnych obmedzení, ako sú časové ohraničenie a štruktúra správ. Ako zosúladiť formu a obsah krátkeho spravodajstva? Najskôr by sme si mali zadefinovať, akú úlohu má krátke spravodajstvo plniť a aké je jeho miesto vo vysielacej štruktúre.

Krátke spravodajstvo môže byť chápané ako stabilný prvok vysielacej štruktúry, ktorý svoju stabilitu prejavuje aj navonok. Výsledkom takéhoto uvažovania sú krátke spravodajské bloky, ktoré dôsledne napĺňajú vopred určenú formu. Obmena správ je v tomto prípade podmienená „len“ prioritou spravodajských hodnôt, nová správa sa do vysielania zaradí iba

v prípade, že vykazuje vyšší stupeň spravodajskej hodnoty ako správa, ktorá bola doposiaľ zaradená do krátkeho spravodajstva. Ostatné správy v rámci krátkeho bloku sa nemenia ani z formálnej stránky. Zachováva sa ich pôvodný tvar. Poslucháč ma pri takýchto správach možnosť upriamiť pozornosť na to, čo prepočul v predchádzajúcom bloku. Aj tí, ktorí si naladia rozhlas neskôr, sa dostanú k rovnakým informáciám.

Odlišné pracovné postupy zaznamenávame v prípade, že rozhlas chce pôsobiť ako sprostredkovateľ vždy čerstvých správ, a to paradoxne aj v tom prípade, ak neprinesie obsahovo novú informáciu. Dynamický prístup je vtedy kompenzovaný iba formálne. Pri porovnaní takto spracovaných krátkych správ zistíme, že napriek rovnakému obsahu po sebe nasledujúcich spravodajských blokov sa mení forma správy, ktorá má vyvolať dojem novosti. Informácia je novou iba svojím formálnym vyjadrením, takže sa k poslucháčovi dostávajú inak ošatené, ale známe obsahy.

Informácia v spravodajstve by mala vykazovať atribúty všeobecne označované ako spravodajské hodnoty. Repetícia krátkeho spravodajstva, ktorá je dôsledkom vysokej frekvencie tohto žánru v rozhlasovej vysielacej štruktúre, môže spôsobiť devalváciu týchto hodnôt. Na strane poslucháča sa tento fakt prejaví neaktívnym počúvaním, hovoríme o prísluchovosti. V prvom rade ide o stratu kontaktu, keď sa poslucháč stáva neaktívny vo svojom počúvaní. Z tohto dôvodu sa vytráca kontext komunikácie a percipient prestáva dešifrovať samotný komunikačný kód. Autor textu sa v danej chvíli stáva zvukovou kulisou, nie je dôležité, čo chce povedať, ale to, že hovorí.

Nazdávame sa, že flexibilná štruktúra krátkeho spravodajstva v konkrétnej realizácii by mohla zabezpečiť vyváženosť formy a obsahu rozhlasom ponúkanej informácie ako reakcie na objektívnu realitu a poskytnúť poslucháčovi len relevantné informácie. A to by malo byť v spravodajstve prvoradé. Aj v tom rozhlasovom.

ZDROJE

Flusser, V.: Komunikológia. Bratislava: Mediálny inštitút 2002. 253 s.
Hartley, J.: Understanding News. Methuen 1982. 203 s.
Hochelová, V.: Slovník novinárskej teórie a praxe. Nitra: UKF 2001. 235 s.
Jenča, I.: Rozhlasové spravodajstvo. Bratislava: Xart 2004. 166 s.
McQuail, D.: Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál 1999. 447 s.
Sabol, J. – Zimmermann, J.: Komunikačný štatút prízvuku v spisovnej slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika 1994. 89 s.
Trampota, T.: Zpravodajství. Praha: Portál 2006. 192 s.
Tuchman, G.: Making News: A study in the Construction of Reality. The Free Press, 1978. 244 s.

Information in the Radio

Abstract

The aim of the paper is to provide the perspective on the information in the radio. The ambition of the author is to answer questions what influences the selection of radio's information, what kind of means of expression are used in radio and at last how the radio's information reproduces the objective reality. The text points out the importance of flexible structure of the short news in the radio.

Keywords

information – radio – news – news values – means of expression

Mgr. Viera Smoláková

✉ Katedra všeobecnej jazykovedy,
fonetiky a masmediálnych štúdií
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
17. novembra 1
080 78 Prešov
Slovenská republika

@ vierasmolak@azet.sk